

DISKUSIA

Great Moravian Elites from Mikulčice – niekoľko poznámok

A N D R E J B O T E K

Great Moravian Elites from Mikulčice – Few Notes. In the 2020 Institute of Archaeology of the Czech Academy of Sciences in Brno published a monograph (rich on content and scope) *Great Moravian Elites from Mikulčice*. This article is a reaction on some published issues. In the file of the archaeological researches in the locality around the church of St. Margaret of Antioch near Kopčany it completes important researches. It points on fact, that due to dendrochronological and radiocarbon analyses the churches in Kostolany pod Tribečom and Nitrianska Blatnica are (besides the church by Kopčany) known as Great Moravian too. These are not included in the corpuses of Great Moravian churches contained in this publication.

Keywords: Slovakia, Great Moravian Period, churches, archaeological researches, dating.

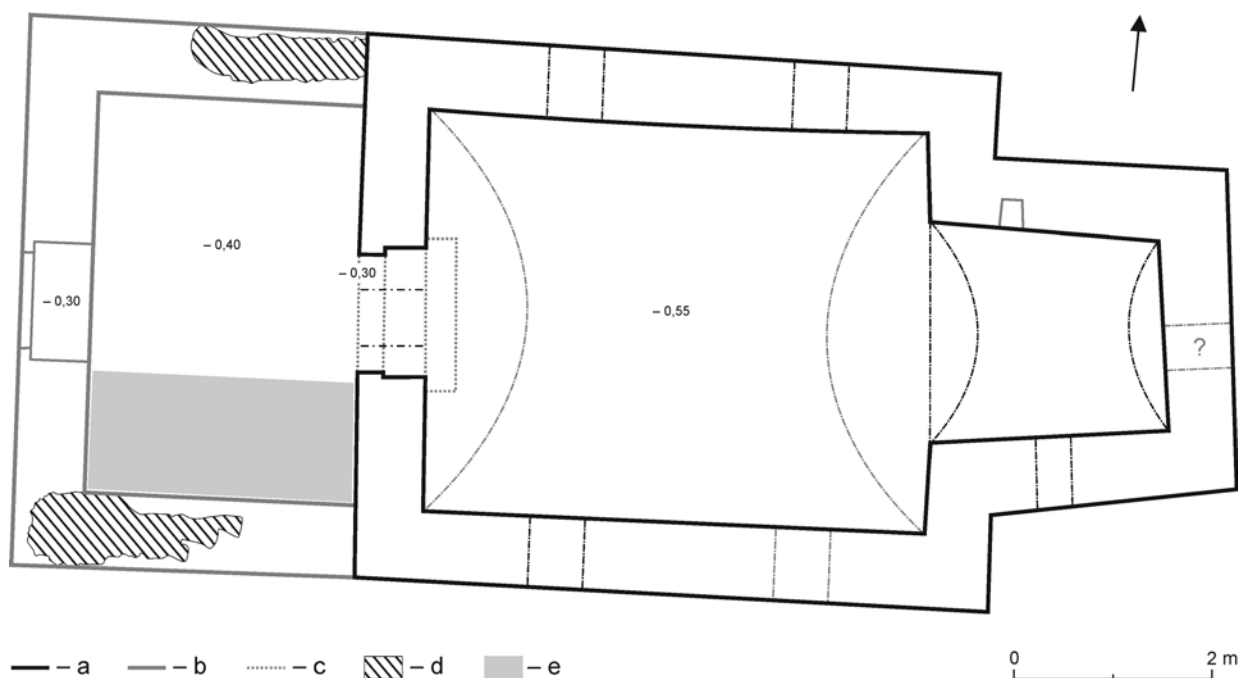
V roku 2020 vydal Archeologický ústav Českej akadémie vied v Brne obsahovo i rozsahovo objemnú publikáciu *Great Moravian Elites from Mikulčice* (Poláček et al. 2020). Ide o kolektívnu monografiu venovanú sídelnej štruktúre náleziska Valy pri Mikulčiciach, ktorá je výsledkom práce množstva odborníkov – nielen archeológov, ale aj odborníkov z rôznych príbuzných i špecifických odborov. Publikácia podáva ucelený a naozaj široký záber do uvedenej problematiky. Zahŕňa súvislosti historické, cirkevnohistorické a pramenné. Venuje sa všeobecne nálezovým situáciám, sumarizácii výskumov a novým revíziám, analýzam, otázkam štruktúry osídlenia, stavebnej činnosti, artefaktom (zbrane, nástroje, šperky...) a výzdobám. Okrem toho rieši aj také špecifické otázky, ako sú spôsob obživy obyvateľstva, anatomické charakteristiky, zdravotný stav populácie či ekonomické úvahy. Predkladaný príspevok nemá ambíciu recenzie ani polemiky s takto široko postavenou bázou. Predmetnú publikáciu víta ako vzácny sumár poznania nielen o uvedenej lokalite, ale aj ako výrazné obohatenie o okruhy bádania, ktoré neboli doteraz pertraktované. Rozhodne ide o nadpriemerne komplexne prezentovanú problematiku, ktorá je ťažiskovým a sumarizačným príspevkom do poznania veľkomoravskej epochy a jej hmotných i nehmotných prejavov.

ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY
PRI KOSTOLE SV. MARGITY ANTIOCHISKEJ
PRI KOPČANOCH

Chcem však poukázať na isté, nie celkom relevantne spracované skutočnosti, dotýkajúce sa kon-

krétne oblasti veľkomoravskej sakrálnej architektúry a jej prieskumov. V prvom rade mám na mysli príspevok P. Baxu „Settlement Complex Za Jazerom pri Sv. Margite in Kopčany, Slovakia“ (Baxa 2020). Autor v ňom podáva stručnú informáciu o lokalite, výskumoch, kostole i o predpokladanej sídliskovej štruktúre v danom priestore. Uvádza tiež staršie archeologické výskumy L. Kraskovskej a V. Vráblikovej z okolia kostola zo 60. a 70. rokov 20. stor. a následne bezprostredne spomína výskum z rokov 1998–2014, ktorý sám realizoval, pričom autor sa odvoláva iba na svoje vlastné príspevky (Baxa 2010) a na tie, ktoré publikoval v kolektíve (Baxa a i. 2004; 2005; Baxa/Maříková-Kubková 2017). Na tomto mieste treba poznamenať, že nie je spomenutý archeologický výskum V. Drahošovej z rokov 1994–1995, ktorému vďačíme za odкрытие nálezov, podstatným spôsobom ozrejmujúcich pôvodnú situáciu i vývoj tohoto jedinečného objektu. Okrem iného ide predovšetkým o odkrytie primárnej predsieni kostola so zahĺbeným objektom pri jej južnej stene, čo je dôležitým poznatkom vzhľadom na primárnu hmotovú skladbu. Stručné výsledky výskumu vedeného V. Drahošovou boli publikované (Drahošová 1995; Drahošová/Vančo 1994) a autorovi zmieneneho príspevku, aj vzhľadom na jeho pokračovanie vo výskumných prácach, by mali byť známe.

Nález predsieni je ťažiskový pre typológiu primárnej podoby objektu. Bola realizovaná tesne po dokončení kostola, ako určili autori architektonicko-historického výskumu na základe rozboru mált (Sabadošová/Havlík 1999, 74). Časový odstup bol tak krátky, že ju možno považovať za podfázu v rámci primárnej etapy výstavby. V predsieni bol na celú dĺžku južnej steny vytvorený zahĺbený

Obr. 1. Kopčany, Kostol sv. Margity Antiochijskej. Hypotetická rekonštrukcia primárnej fázy. Legenda: a – jestvujúce a doplnené murivá; b – rekonštruované murivo a prvky; c – rekonštruovaný vstup; d – murivo; e – zahĺbený objekt s murivom siahajúcim do hĺbky 0,5 m. Autori kresby A. Botek a K. Palgutová.

objekt, pričom autori neskoršieho archeologického výskumu predpokladajú, že výnimočnosť kostola je daná práve uvedeným zahĺbeným objektom, nezávisle od jeho interpretácie. O jeho funkcii uvažovali pomerne široko – relikviár, krstná nádrž, hrobka, pričom sa predbežne priklonili ku krstnej nádrži (Baxa a i. 2005, 50). Sme toho názoru, že práve výstavba uvedeného zahĺbeného objektu bola príčinou vzniku predsieni (obr. 1).¹

Ako som poukázal už dávnejšie (Botek 2010, 34), relikviár vylučujem jednak z dôvodu symbolického významu miesta², jednak kvôli veľkosti objektu. Tá by totiž indikovala celotelovú schránku a získať v tom čase celé telo svätca pre periférne prostredie je vylúčené. V prípade krstného bazéna nie je zaznamenané pôsobenie vody na omietkové vrstvy podlahy a stien (v zachovaných partiách) a nenašiel sa ani výpustný otvor. Navyše, pri veľkomoravských kostoloch máme doložené samostatné priestory pre krsty v blízkosti objektov.³ Z viacerých

dôvodov považujem za reálny práve účel hrobky (Botek 2010, 34, 35). Z nálezových súvislostí možno predpokladať, že krátko po stavbe tohto kostola došlo k úmrtiu významného predstaviteľa (možno širšej) komunity, ktorého spoločenské postavenie spôsobilo, že z dôvodu jeho pochovania sa vybudovala zmienená prístavba (Botek 2020, 13, 14).

Inou dôležitou skutočnosťou bol nález stredovekého základu menzy na rozhraní lode a svätyne. Došlo k tomu v jednej zo stredovekých fáz, kedy bola menza presunutá zo zadnej steny do priestoru, takže nevypovedá o prvotnej situácii. Najmä prvý zo spomenutých odkryvov bol ťažiskovým prínosom do typológie veľkomoravskej sakrálnej architektúry a úvah o jej interpretácii. S ohľadom na sústredenie sa na archeologickú problematiku nemožno autorovi vyčítať opomenutie architektonicko-historických a reštaurátorských výskumov, ktoré boli v kostolíku realizované, a to aj z dôvodu rozsahu príspevku.

¹ Vzhľadom na skutočnosť, že predsieň prekryla loď kostola s oknom v západnej stene, ktoré takto ústilo do podkrovia a nemohlo presvetľovať loď, pôvodne som predpokladal, že predsieň vznikla až v dobe zámurovky zmieneného okna, k čomu došlo cca v 12.–13. stor. (Botek/Úradníček 1998, 34). Základy predsieni sme už nemohli preskúmať a porovnať charakteristiky spojív. Styk muriva predsieni s loďou bol zničený odplavením fragmentu počas búrky v máji 1996, keďže sonda bola otvorená pre nadchádzajúcu komisiu. Vychádzali sme preto zo stavebnej logiky.

² Relikviáre – teda schránky, predkladajúce veriacim na úctu pozostatky kanonizovaného svätca, boli vzhľadom na význam situované v liturgickom priestore. Predsieň nebola na tento účel významovo vhodná.

³ Napr. za baptistériá, napr. určené zvyšky pri komplexe Uherské Hradiště-Sady, Kostol 4 (Valy pri Mikulčiciach) a iné. Treba však spomenúť, že v literatúre je pertraktovaná aj iná náplň týchto objektov, napr. v súvislosti s byzantským typom *skevofylakia* (Macháček 2014).

Vzhľadom na podrobné spracovanie takých artefaktov v príspevkoch v publikácii ako sú okrem šperkov napríklad úlomky skla, výzdobné prvky rukovätí a pod., je možno škoda, že úlomkom omietok z veľkomoravských kostolov s fragmentami polychrómií sa stručne venuje len jeden odsek (Poláček 2020, 165). Potom by sa mohla doplniť informácia, že aj v Kopčanoch sa zistili fragmenty primárnej povrchovej úpravy – v interiéri aj so stopami polychrómie (napr. Botek 2007, 98; Keleši 2014, 90; Sabadošová/Havlík 2008, 100).

KU KORPUSU VEĽKOMORAVSKÝCH KOSTOLOV

Ďalšia poznámka sa týka príspevkov D. Kalhousa „Church Organisation as a Bearer of New Culture and Innovations and Potential Support of Central Power“ (Kalhous 2020) a L. Poláčka „Ecclesiastical Centre and Place of Worship“ (Poláček 2020). Oba autori predkladajú odborne vysoko fundované príspevky, avšak v istom zmysle možno polemizovať o korpuse veľkomoravskej sakrálnej architektúry, ktorý uvádzajú. L. Poláček okrem známych veľkomoravských kostolov v lokalitách Mikulčice, Staré Město, Uherské Hradiště a Pohansko zahŕňa do sumára i slovenské lokality Kopčany, Ducové, Bratislava (hrad) a Devín (hrad) – tri posledné s istým poukazom na nejednoznačnosť vzhľadom na kontinuálnu stavebnú činnosť až do súčasnosti (Poláček 2020, 164, 165). D. Kalhous spomína zo slovenských lokalít okrem Kopčian iba Bratislavu a Devín (Kalhous 2020, 63). Oba autori uvádzajú, že Kopčany sú jediným stojacim veľkomoravským objektom, a teda sú jedinečným zdrojom štúdia predrománskej architektúry. Pisatelia sa odvolávajú na príspevok Baxa a i. 2005 (L. Poláček) a na príspevok Baxa/Maříková-Kubková 2017 (D. Kalhous).

V prvom rade je otázkou, či uvedený zoznam vyčerpáva nálezový fond veľkomoravských kostolov na Slovensku. Ak vylúčime spochybňované lokality Trenčín (hrad), Skalka nad Váhom-Choceľ ako i Nitru-Martinský vrch (kde bol pôvodný nález považovaný za veľkomoravský, momentálne však absentujú relevantné datovacie skutočnosti; Fusek/Bednár 2008, 33–36), ostávajú ešte Kostolany pod Tribečom a Nitrianska Blatnica. Tie sú už dlhodobo diskutované a v poslednom čase pomohli k ich presnejšiemu datovaniu exaktné meracie metódy (dendrochronológia a C¹⁴). V príspevku o Nitrianskej Blatnici s prvými výsledkami dendrochrono-

logických analýz, publikovanom v roku 2015, viedli zistené údaje skôr k ranorománskemu obdobiu. Nitrianska Blatnica vykazovala analýzou antrognéneho kalcitu v maltovine najstarší možný interval 991–1052 (Bóna/Barta 2015, 687). Šlo však o jediné meranie a autori ho hodnotili ako predbežné. Ďalšie merania boli publikované v roku 2017 s výsledkom 850 ± 40 rokov, čo viedlo J. Doricu k tvrdeniu, že ide o vôbec najstaršiu stojacu veľkomoravskú stavbu (Dorica 2017, 34).

Najnovšie publikované výsledky rádiouhlíkových meraní viacerých vzoriek, ktoré uskutočnili pracoviská v Bratislave, Prahe, Debrecíne, Zürichu, Viedni, Aténach a Tuscone datovali najstaršie vzorky do obdobia 783–880, pričom s pravdepodobnosťou 86 % ide o dobu pred rokom 863 (Povínek a i. 2021, 974). Dôležitým fenoménom najmä starších sakrálnych stavieb sa javí aj kozmická orientácia (Polomová 2010, 21). Nedávno bol publikovaný výsledok astronomických meraní objektu. Zistilo sa, že os rotundy korešponduje s východom slnka v deň sv. Juraja (23. apríl), čo vedie k predpokladu pôvodnosti patrocínia (Kucharská 2020, 203).

Viacere chronometrické merania sa realizovali na vzorkách odobratých zo substancie kostola v Kostolčanoch pod Tribečom od roku 2009, pričom okrem iného sa zistil interval 703–915 (Barta/Bóna 2010, 58). Nové merania publikované v roku 2015 stanovili interval zoŕatia dreva na roky 897–926. Druhým variantom bolo rozmedzie 942–1014, avšak autori poukázali na fakt, že obdobie rastu dreveného paliva použitého pri výrobe vápna predchádza rok 863, čím je prvý variant pravdepodobnejší (Barta/Bóna/Keleši 2015, 705). Astronomické merania tohto kostola stanovili výrazný odklon orientácie stavby od osi východu slnka v deň sv. Juraja, čo môže indikovať pôvodne rozdielne patrocínium. Zhoda je pre dátum 14. február, čo je deň úmrtia Konštantína Filozofa a súčasne je to deň pred sviatkom sv. Klementa, ako je slávený v koptskom a sýrskom kalendári (Kucharská 2020, 200).⁴ Zmena patrocínia je principiálne možná a dochádzalo k nej, i keď všeobecne majú tendenciu stability. Sú spájané s nemennosťou a viazanosťou na miesto (Kvasnicová 2007, 53). Treba spomenúť, že okrem konkrétne uvádzaných príspevkov existuje pre oba objekty množstvo ďalšej literatúry, ktorú na tomto mieste nemenujem.⁵

Ak teda sumarizujeme uvedené publikované poznatky, vznik vo veľkomoravskom období s veľkou mierou pravdepodobnosti vykazujú aj dodnes v hmote zachované kostoly v Kostolčanoch pod

⁴ Autorka predpokladá aj pôsobenie alebo vplyv východných (koptských) mníchov, čo je však téma, ktorú je nutné podrobiť dôkladnému výskumu (Kucharská 2020, 201).

⁵ Naposledy komplexne pre Kostolany pod Tribečom Strakoš 2017.

Tribečom a v Nitrianskej Blatnici. Je preto prekvapujúce, že nie sú v spomenutých príspevkoch zaradené do veľkomoravského obdobia a to ani s mierou istej pravdepodobnosti.

Oproti tomuto je kostolík pri Kopčanoch datovaný s menšou spoľahlivosťou, i keď o jeho veľkomoravskom datovaní (teda do obdobia prelomu 9.–10. stor.) sa nepochybuje. Publikované datovanie je založené na náleze náušnice z druhej polovice 9. stor. v exteriérovom hrobe pri južnej stene kostola, pričom sa dokladá, že hrob orientáciou i situovaním rešpektuje priebeh muriva a v jeho zásype sa našli maltové úlomky, ktoré sa tam mali dostať pri jeho hĺbení (Baxa a i. 2004, 65). Publikované datovanie sa rýchlo ujalo a uvádzalo v literatúre (napr. Mlynka 2010).⁶ V tejto súvislosti sa riešila aj problematika archeologického parku Mikulčice – Kopčany (Lněnička 2021; Pauliny 2007).

Dendrochronologické analýzy zatiaľ nie sú v potrebnom rozsahu publikované. V. Bahýl síce publikoval, že ním analyzovaný posledný letokruh dreva rástol v roku 951 (Bahýl a i. 2013, 9), avšak tento výsledok je spochybňovaný. Okrem iných výhrad odborného charakteru, ktoré nebudem komentovať, keďže v danej problematike nie som odborník, bolo analyzované drevo smrekovec alebo smrek (Barta a i. 2010, 53), pričom aplikovaná metóda (podľa ústnej informácie) bola vyvinutá pre dub a preto je nepreukazná. Novú vzorku z primárneho dreva (odpružovacieho trámu štítu), ktorý sme objavili v roku 2011 a neskôr aj publikovali (Botek/Erdélyi/Vachová 2013), odobral v roku 2016 P. Barta. Konečné výsledky však doteraz neboli zverejnené, hoci počiatočná ústna informácia od P. Bartu potvrdzovala vysokú pravdepodobnosť pre výrub dreva do záverečných dekád 9. stor.

K otázke datovania kostola sa vyjadrili odborníci aj na základe rozboru nepriamych indícií. Napríklad R. Bača analyzoval nielen samotné patrocinium, ale aj širšie cirkevno-historické, heraldické a ikonografické súvislosti (Bača 2016).⁷ Vzhľadom na kontinuitu pochovávaní nemožno definovať, ktoré vzorky archeobotanického materiálu z hrobov prikostolného cintorína pochádzajú z veľkomoravského obdobia (Látková 2014, 120). Astronomické merania zas poukázali na výrazný odklon osi kostola od

východu slnka v deň patrocinia a ukázali zhodu na deň rovnodennosti – 21. marec.⁸

Všetky tri objekty nedávno podrobil analýzám vzhľadom na stavebno-technické a konštrukčné vlastnosti M. Illáš. Analyzoval spôsob murovania, armovania, tvary a konštrukciu zachovaných otvorov, povrchovú úpravu „príterkou“ a pod. Dospel k názoru, že uvedené a ďalšie prejavy svedčia hlavne o percepcii skúseností karolínskych staviteľov, i keď poukázal aj na prejavy adriatického charakteru (Illáš 2018; 2020).⁹

Ak by sme postupovali prísne exaktne, tak kostoly v Kostolanoch pod Tribečom a nad Nitrianskou Blatnicou sú datovateľné do veľkomoravského obdobia s väčšou mierou pravdepodobnosti ako Kopčany. Pritom v spomenutých príspevkoch D. Kalhousa a L. Poláčka nie sú do súhrnu začlenené a nie je ani spochybnené ich aktuálne publikované datovanie.

ZÁVER

Z uvedeného môžeme konštatovať, že Kopčany nie sú jedinou stojacou veľkomoravskou architektúrou ale jednou z troch dodnes na území Slovenska stojacich – spolu s Kostolanmi a Nitrianskou Blatnicou. Doteraz publikované datovanie do uvedeného obdobia je pre všetky objekty rovnocenné. Na českom území možno v širšom kontexte (hlavne po stavebno-technickej stránke) spomenúť aj rotundu v Budči, založenú medzi rokmi 895–915 (Illáš 2018, 137; Líbal 1981, 395), aj keď sa viaže historicky na obdobie, keď české kraje už neboli súčasťou Veľkej Moravy. Na základe uvedeného možno tiež k informáciám o archeologických výskumoch kostola pri Kopčanoch (Baxa 2020) doplniť jeden z dôležitých výskumov – vedený V. Drahošovou, ktorého výsledky podstatne spresnili situáciu objektu v prvotnom období, najmä nálezom predsiene so zahĺbeným objektom. Publikácia *Great Moravian Elites from Mikulčice* je neobyčajne kvalitným dielom renomovaných odborníkov, súhrnne spracovávajúcim mikulčické nálezisko so širokým záberom problematiky. Predložený príspevok je len bližším spresnením niektorých opomenutých detailov.

⁶ Napr. aj J. Elgyütt vo svojej štúdii o včasnostredovekých sídliskách na Záhorí konštatuje veľkomoravský pôvod kopčianskeho kostola (Elgyütt 2014, 98).

⁷ Poukázal aj na starobylosť patrocinia vo vzťahu napr. k doloženým dobovým patrociniami Pribinových kostolov v Panónii (Bača 2016, 152). Na starobylosť patrocinia spreď 12. stor. svojho času poukázal aj A. Bagin (1992).

⁸ Autorka v tom predpokladá zámerné prevrstvenie pohanských reminiscencií (Kucharská 2020, 194, 195).

⁹ Pri analýze použitia okien s trojuholníkovým klenákom (Kopčany) zistil najčastejšiu frekvenciu jeho výskytu pre 11. stor. Pre 9. stor. zistil jeho použitie v oblasti karolínskej architektúry v Aachene, Corwey a Melque (Illáš 2013, 117).

LITERATÚRA

- Bača 2016 – R. Bača: K patrocíniumu kostola sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch. Príspevok venovaný pamiatke 1130. výročia úmrtia sv. Metoda. *Slovenská archeológia* 64, 2016, 145–176.
- Bagin 1992 – A. Bagin: Kopčany pri Holíči iba 600-ročné? *Katolícke noviny* 33, 1992, 13.
- Bahýl a i. 2013 – V. Bahýl/P. Fleischer/L. Krišťák/T. Mé-száros/M. Pastierovič/A. Štafura: Je kostolík v Kopčanoch z obdobia Veľkej Moravy? *Záhorie* 22/5, 2013, 7–10.
- Barta/Bóna 2010 – P. Barta/ M. Bóna: Chronometrické datovanie muriva Kostola v Kostolanoch pod Tribečom: prvé výsledky. *Monumentorum tutela. Ochrana pamiatok* 22, 2010, 54–59.
- Barta/Bóna/Keleši 2015 – P. Barta/M. Bóna/M. Keleši: Chronometrický výskum murív Kostola sv. Juraja v Kostolanoch pod Tribečom. *Archaeologia historica* 40, 2015, 691–709.
DOI: <https://doi.org/10.5817/AH2015-2-18>
- Barta a i. 2010 – P. Barta/M. Hajnalová/A. Barta/J. Puškár: Analýza vzorky dreva z muriva kostola sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch. *Monumentorum tutela. Ochrana pamiatok* 22, 2010, 52, 53.
- Baxa 2010 – P. Baxa: Die Kirche St. Margarethen und andere Fundplätze des 9.–10. Jahrhunderts auf der Flur „Za jazerom pri sv. Margite“ von Kopčany. In: L. Poláček/J. Maříková-Kubková (Hrsg.): *Frühmittelalterliche Kirchen als archäologische und historische Quelle*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 41. Internationale Tagungen in Mikulčice 8. Brno 2010, 135–148.
- Baxa 2020 – P. Baxa: Settlement Complex Za Jazerom pri Sv. Margite in Kopčany, Slovakia. In: Poláček et al. 2020, 118, 119.
- Baxa a i. 2004 – P. Baxa/V. Ferus/R. Glaser-Opitzová/J. Katkinová: Veľkomoravský kostol v Kopčanoch. *Pamiatky a múzeá* 4, 2004, 65.
- Baxa a i. 2005 – P. Baxa/V. Ferus/R. Glaser-Opitzová/J. Katkinová: Veľkomoravské hroby pri kostole sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch. *Pamiatky a múzeá* 3, 2005, 48–50.
- Baxa/Maříková-Kubková 2017 – P. Baxa/J. Maříková-Kubková: Predbežná správa o zisťovaní výskume veľmožského dvorca (?) z 9. až polovice 10. storočia v Kopčanoch. In: K. Harmadyová (zost.): *Devín Veroniky Plachej. Zborník k životnému jubileu PhDr. V. Plachej*. Bratislava 2017, 131–141.
- Botek 2007 – A. Botek: Kostol sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch – výsledky výskumov a metodické otázky obnovy. In: *Slivka* 2007, 97–102.
- Botek 2010 – A. Botek: Kostol sv. Margity v Kopčanoch – vývojové etapy a otázky metodiky obnovy. *Monumentorum tutela. Ochrana pamiatok* 22, 2010, 29–51.
- Botek 2020 – A. Botek: Die Frage des Grabes von Erzbischof Method im Zusammenhang mit der bekannten großmährischen Sakralarchitektur. *Historia Ecclesiastica* 11/2, 2020, 3–19.
- Botek/Erdélyi/Vachová 2013 – A. Botek/R. Erdélyi/B. Vachová: Nález zvyškov zaklenutia lode kostola v Kopčanoch. *Pamiatky a múzeá* 2, 2013, 38–41.
- Bóna/Barta 2015 – M. Bóna/P. Barta: Príspevok k datovaniu vzniku rotundy sv. Juraja v Nirianskej Blatnici. *Archaeologia historica* 40, 2015, 683–689.
DOI: <https://doi.org/10.5817/AH2015-2-17>
- Dorica 2017 – J. Dorica: Reštaurovanie rotundy sv. Juraja pri Nitrianskej Blatnici. *Pamiatky a múzeá* 3, 2017, 31–34.
- Drahošová 1995 – V. Drahošová: Pokračovanie výskumu kaplnky Svätej Margity v Kopčanoch. *AVANS* 1995, 1997, 38.
- Drahošová/Vančo 1994 – V. Drahošová/M. Vančo: Výskum kaplnky sv. Margity v Kopčanoch. *AVANS* 1994, 1996, 42.
- Elgyütt 2014 – J. Elgyütt: Staršie včasnostredoveké nálezy zo Záhoria. *Študijné zvesti AÚ SAV* 55, 2014, 83–112.
- Fusek/Bednár 2008 – G. Fusek/P. Bednár: Die (vermutete) Kirche am Burgberg von Nitra (Slowakei). In: M. Pippal/F. Daim (Hrsg.): *Frühmittelalterliche Wandmalereien aus Mähren und der Slowakei. Archäologischer Kontext und herstellungstechnische Analyse*. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 12. Innsbruck 2008, 31–45.
- Illáš 2013 – M. Illáš: K typu predrománskych okien v kaplnke sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch. *ARS* 46, 2013, 104–122.
- Illáš 2018 – M. Illáš: Niektoré stavebno-technické a výtvarné detaily zachovaných predrománskych kostolov v Čechách a na Slovensku v kontexte karolínskej architektúry. In: I. Halászová/P. Megyesi/R. E. Pročka (zost.): *Príbehy pamiatok a obrazov. Zborník príspevkov k sedemdesiatinám Ivana Gojdiča*. Trnava 2018, 135–175.
- Illáš 2020 – M. Illáš: Vzťah veľkomoravských kostolov ku karolínskej architektúre z hľadiska stavebnej techniky. *Musaica archaeologica* 5/2, 2020, 113–157.
- Kalhous 2020 – D. Kalhous: Church Organisation as a Bearer of New Culture and Innovations and Potential Support of Central Power. In: Poláček et al. 2020, 61–67.
- Keleši 2014 – M. Keleši: Reštaurátorský výskum a reštaurovanie v interiéri Kostola sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch. In: *Zborník prednášok XIII. medzinárodného seminára o reštaurovaní. Tatranská Lomnica 2014*. Bratislava 2014, 88–94.
- Kucharská 2020 – V. Kucharská: Niekoľko poznámok k historicko-kultúrnemu kontextu vzniku a počiatkov Kostola sv. Juraja v Kostolanoch pod Tribečom. *Kultúrne dejiny* 11, 2020, 191–217.
- Kvasnicová 2007 – M. Kvasnicová: Patrocínium sv. Gála v stredovekej architektúre na Slovensku. In: *Slivka* 2007, 53–82.
- Látková 2014 – M. Látková: Archeobotanika kopčianskeho sídelného komplexu. *Študijné zvesti AÚ SAV* 55, 2014, 113–129.
- Líbal 1981 – D. Líbal: Raně středověký vývoj kostela sv. Petra a Pavla na Budči. *Umění* 29, 1981, 395–398.
- Lněnička 2021 – L. Lněnička: Archeopark Mikulčice-Kopčany – názory odborné veřejnosti na zápis památky na seznam UNESCO. *Disputationes Scientifcae Universitatis Catholicae in Ružomberok* 21/1, 2021, 93–106.

- Macháček 2014 – J. Macháček: Byzantská misie a doklady jejího působení na Pohansku u Břeclavi. In: P. Kouřil a kol.: *Cyrlometodějská misie a Evropa. 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu*. Brno 2014, 92–101.
- Mlynka 2010 – L. Mlynka: Pamiatky európskeho kultúrneho dedičstva na Slovensku a ich kultúrno-historické súvislosti. In: J. Pekarovičová/M. Vojtech (ed.): *Studia Academica Slovaca 39. Prednášky XLVI. letnej školy slovenského jazyka a kultúry*. Bratislava 2010, 121–133.
- Pauliny 2007 – P. Pauliny: Archeologický park Mikulčice – Kopčany. Projekt. *Slovenská architektonická revue* 5–6, 2007, 16–21.
- Poláček 2020 – L. Poláček: Ecclesiastical Centre and Place of Worship. In: *Poláček et al. 2020*, 163–171.
- Poláček et al. 2020 – L. Poláček et al.: *Great Moravian Elites from Mikulčice*. Brno 2020.
- Polomová 2010 – B. Polomová: Východiská obnovy sakrálnej architektúry. In: *Bardkontakt 2010. Problematika mestských pamiatkových centier. Bardejov 24.–25. august 2010*. Bardejov 2010, 20–23.
- Povinec a i. 2021 – P. P. Povinec/A. Cherkinsky/J. Dorica/I. Hajdas/A. J. T. Jull/I. Kontuľ/M. Molnár/I. Svetlík/E. M. Wild: Radiocarbon dating of St. George's Rotunda in Nitrianska Blatnica (Slovakia): International Consortium Results. *Radiocarbon* 63/3, 2021, 953–976. DOI: <https://doi.org/10.1017/RDC.2021.31>
- Slivka 2007 – M. Slivka (zost.): *Kostol ako stred sídliskovej jednotky. Sympóziium 31. 8.–2. 9. 2006, Kláštorisko*. Studia archaeologica Slovaca mediaevalia 6. Levoča – Kláštorisko 2007.
- Strakoš 2017 – M. Strakoš: Kostol sv. Juraja v Kostolčanoch pod Tribečom – skvost predrománskej architektúry a umenia. *Notitiae Historiae Ecclesiasticae* 6/2, 2017, 7–36.

Nepublikované pramene

- Botek/Úradníček 1998 – A. Botek/V. Úradníček: Kostolík sv. Margity Antiochijskej Kopčany. Bratislava 1998. Záverečná správa. Výskumná úloha 7/95 VŠVU – Výskum sakrálnej architektúry. Výskumná dokumentácia reštaurátorského výskumu. Sign. R 214. KPÚ Trnava.
- Sabadošová/Havlík 1999 – E. Sabadošová/M. Havlík: Kopčany. Správa o výsledkoch architektonického výskumu z rokov 1995–1998. Bratislava 1999. Výskumná dokumentácia architektonicko-historického výskumu. Sign. T 691. PÚSR Bratislava.
- Sabadošová/Havlík 2008 – E. Sabadošová/M. Havlík: Umelecko-historický výskum. Kostol sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch. Bratislava 2008. Výskumná dokumentácia architektonicko-historického výskumu. Sign. T 5121. PÚSR Bratislava.

Rukopis prijatý 7. 5. 2022

Translated by author

doc. Mgr. Ing. arch. Andrej Botek, PhD.
Ústav dejín a teórie architektúry a obnovy pamiatok
Fakulta architektúry a dizajnu STU
Nám. slobody 19
SK – 812 45 Bratislava
andrej.botek@stuba.sk

Great Moravian Elites from Mikulčice – Few Notes

Andrej Botek

SUMMARY

In the year 2020 the Czech Academy of Sciences – Institute of Archaeology, Brno published an important monograph of the Great Moravian settlement Valy by Mikulčice – *Great Moravian Elites from Mikulčice*. It is the most important publication about this locality in the last 35 years at least. The monograph deals with very wide issues – from the general geographical and wide historical and ecclesiastical context in the area of the east Central Europe conditions, through the nearly local relations concerning long-distance roads, agglomerations, urbanistic issues, to the specific problems such as the artefacts, glass industry, swords decoration, economical, agricultural and anthropological contexts and others as well. Author of this article finds the publication as very valuable, but concerning detailed issues, he wants to remark some facts, which are not directly denoted in the articles.

The first one is article of P. Baxa ‘Settlement Complex Za Jazerom pri Sv. Margite in Kopčany, Slovakia’, in which the author writes also about the important previous archaeological researches in this locality. The author is convinced – in the article there is not written about essential archaeological researches led by V. Drahošová in the years 1994–1995, during which the very important facts were discovered – for example the west vestibule with a recessed object along its

southern wall and relating the younger period the base of medieval mense, that was moved from the east wall to the nave.

According to the general corpus of Great Moravian churches two articles deal with a summary of known architectures: ‘Church Organisation as a Bearer of New Culture and Innovations and Potential Support of Central Power’ (Kalhous, 2020) and ‘Ecclesiastical Centre and Place of Worship’ (Poláček 2020). The both authors wrote only about concerning known examples in Slovakia – Bratislava-castle, Devín-castle, Ducové and church by Kopčany, which is denoted as the only standing architecture from the Great Moravian Period. In these connections it is important to remark the latest dendrochronological and ¹⁴C analyses which show, that the two exist churches – Kostolany pod Tribečom and the rotunda near Nitrianska Blatnica – can be also dated in the period from the end of the 9th to the beginning of the 10th c., which means in the Great Moravian Period as well. In these connections must be spoken that the church of Kopčany is considered as a Great Moravian church due to the archaeological find of a Great Moravian jewellery from a grave and a rest of mortar fragments in it. The exact results of the dendrochronological analyses haven’t been published yet.

Fig. 1. Kopčany, Church of St. Margaret of Antioch. Hypothetical reconstruction of the primary phase. Legend: a – existing and supplemented masonry; b – reconstructed masonry and elements; c – recon-

structed entrance; d – masonry; e – sunken object with masonry reaching to a depth of 0.5 m. Authors of the drawing A. Botek and K. Palgutová.

